

Рис. 2. Рівні співпраці страхових компаній і банків

Що ж являє собою фінансовий супермаркет ?

В теорії (в ідеалі) це, звичайно, майже повна кооперація банку і страхової компанії в межах одного холдингу, злиття в тому числі і за власністю. Тобто, при створенні фінансового супермаркету структури банку і страхової компанії повинні бути тісно інтегровані між собою не тільки на рівні фронт-офісних структурних підрозділів, що забезпечують спільне використання каналів продажів фінансових послуг, але і на рівні загального бек-офісу.

Однак, на практиці, фінансовий супермаркет може будуватися і на базі ринкових (партнерських) відносин, коли страхова компанія і банк надають саме комплексні, а не на стику банківського і страхового ринку, послуги.

При зазначених напрямках співпраці можуть бути різні форми організації відносин страхових компаній і банків. У світовій практиці, здебільшого, виділяють три форми організації відносин між страховими компаніями та банками [7]:

- ✓ кептивна компанія;
- ✓ спільне підприємство;
- ✓ партнерство.

Для України такі форми також є актуальними, хоча на сьогодні вони не здобули розповсюдження у чистому вигляді. Якщо в розвинених країнах спільне підприємство автоматично (обов'язково) передбачає впровадження концепції bancassurance на високому рівні, то, як свідчить українська практика, в національних компаніях у даному випадку не відбувається навіть створення спільної клієнтської бази даних.

Стосовно кептивних компаній, то в Україні набуло значного поширення створення кептивних страхових компаній. Умовно, ризики, які страхують банки, можна поділити на дві категорії – ризикові (де ймовірність настання страхового випадку вища за середню за страховим портфелем) та помірні (де така ймовірність значно менша) [8]. Перші, до яких відносяться кредитні ризики, страхуються переважно "сторонніми" страховиками, які не входять до фінансової групи банку, а другі (ризики, що стосуються майна банку та майна, переданого йому в заставу) – кептивними страховими компаніями, які контролюються банком.

Щодо партнерських відносин, то, на нашу думку, саме у такої форми співпраці є майбутнє в Україні. При цьому перспективною є виключна модель взаємовідносин банків і страхових компаній, коли банк обирає декілька страхових компаній, акредитує їх та співпрацює з ними.

1. Балакин Д.О. Продукт Bancassurance – возможность эффективно-го партнерства банков и страховых компаний // www.raexpert.ru/conference/2006/sotrudnichestvo/stenogramma/klekovkin. 2. Александрова С.Н. Общие характеристики продуктов Bancassurance // www.raexpert.ru/conference/2006/sotrudnichestvo/stenogramma/alexandrova. 3. Офіційний сайт Національного банку України: www.bank.gov.ua. 4. Страховий бізнес України: Довідник / Кер. проекту С. Падій. – К.: АРТ-МЕДІА, 2007. – 160 с. 5. Клапків М.С. Розвиток співробітництва між банківським та страховим секторами на фінансовому ринку // Вісник Тернопільської академії народного господарства. 29.11.2002. // forinsurer.com.ua. 6. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 року № 2121 – III // lga.kiev.ua. 7. Самиев П.А. Сотрудничество банков и страховых компаний: как реализовать потенциал? // www.raexpert.ru/conference/2006/sotrudnichestvo/stenogramma/samiev. 8. Зубарев В. Банк і страхування: "за" і "проти" // Вісник НБУ – 2004. – №11 – С. 32-38.

Надійшла до редколегії 10.06.08

О. Рожко, канд. екон. наук,
Р. Рак, канд. екон. наук

НЕОБХІДНІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглядаються напрями розвитку страхового ринку України в умовах трансформації її економіки. Визначається необхідність підвищення ефективності функціонування вітчизняного страхового ринку.

The directions of insurance market of Ukraine development in the conditions of transformation of its economy in the article are examined. The necessity increasing of efficiency functioning of domestic insurance market is determined.

Сучасна глобалізація фінансових ринків обумовлює необхідність подальшого розвитку національного страхового ринку як складової частини фінансового ринку України, що сприяє створенню підґрунтя для стійкого економічного зростання і забезпечує відшкодування збитків у разі стихійного лиха, аварій, катастроф та інших непередбачених подій, що негативно впливають на

добробут населення, діяльність суб'єктів господарювання і держави.

На сьогодні, через страхування реалізується державна політика соціально-економічного захисту населення, а також формуються значні інвестиційні ресурси. Розвиток страхового ринку і використання його в інтересах розвитку національної економіки в умовах її інтеграції у світове

економічне співтовариство та посилення процесів глобалізації є важливим компонентом національної безпеки. Міжнародна кооперація в страхуванні сприяє функціонуванню таких секторів економіки, як міжнародна торгівля, перевезення, авіація, космонавтика і туризм.

Питанням розвитку страхового ринку України присвятили свої праці такі вітчизняні учені як Внукова Н.М., Грушко В.І., Осадець С.С., Пікус Р.В., Ротова Т.А. та інші. Проте, швидкі темпи лібералізації фінансових ринків зарубіжних країн вимагають детального розгляду напрямів розвитку вітчизняного страхового ринку в умовах фінансової глобалізації.

Метою статті є визначення проблем та перспектив розвитку страхового ринку України в умовах інтеграції фінансових ринків на сучасному етапі.

Унаслідок фінансової лібералізації транснаціональні страхові корпорації проводять активну експансіоністську політику з використанням організаційних і страхових інновацій на новітній інформаційно-технологічній основі. І це не може не впливати на страховий ринок України. Це вплив може бути як позитивним так і негативним. Як позитивне – це залучення іноземних інвестицій в розвиток страхової інфраструктури, підвищення капіталізації і ємкості національної страхової галузі за рахунок засобів іноземних інвесторів, використання передових страхових технологій, розширення структури і підвищення якості страхових послуг. З іншого боку – негативне – втрата національного контролю над страховими резервами і інвестиційними засобами при домінуючій іноземній участі на страховому ринку України, обмеження можливостей держави на використання механізмів активної соціальної політики в галузі пенсійного і медичного страхування, поєднання експансії крупних іноземних страховиків з ціновим демпінгом та ін.

Темпи зростання українського страхового ринку продовжують відставати від росту економіки країни і за підсумками 2007 року частка страхування у ВВП склала 2,6 %, що більш ніж у два рази менше показника 2004 року. Незначно збільшилась сума страхових премій, яка припадає на одного громадянина з 273,5 грн. у 2005 до майже 275 грн. у 2007, але це є у відносній мірі результатом поступового зменшення загальної кількості населення України [1].

В середньому в світі на душу населення припадає USD615 страхових внесків. У економічно розвинутих країнах ця цифра складає більше USD1000, а в країнах з економікою, що розвивається USD100-200 та менше, виключенням з цього є тільки Китай та Індія, у яких за рахунок дуже високої чисельності населення кількість премій на душу населення відносно низька. У порівнянні зі світовими тенденціями, український страховий ринок має дуже скромні показники, на Україну припадає менш ніж один відсоток страхових премій, отриманих у світі, і відставання від країн, які панують на страховому ринку, більш ніж суттєве.

Світовий ринок страхування в останні роки набув стрімкого розвитку. У 2007 році кількість отриманих страхових премій у світі складала USD3425,7 млрд., з них більш ніж USD1972 млрд. це премії зі страхування життя (57,6 %).

До 2001 року динаміку зростання світових страхових премій забезпечувало страхування життя, а премії з ризикових видів страхування зростали досить повільно і навіть іноді зменшувалися (у 1997 та 1998 роках). Але в 2001 році ця тенденція змінилась: терористичні акти 11 вересня 2001 року викликали підвищення попиту та цін на ризикові види страхування, що призвело до зростання страхових премій з ризикових видів у 2002 р. на 13 %, у 2003 р. на 16 % – це найбільші темпи зростання

отриманих премій за цими видами страхування за останні 10 років.

У 2004 році обсяги премій з ризикових видів страхування та страхування життя зростали майже однаково – 9 % у порівнянні з 2003 роком. У 2005 році темпи зростання дещо уповільнились – 4,1 % та 6,7 % відповідно. В цілому обсяг страхових премій в 2005 році у порівнянні з попереднім роком зріс на 5,6 %.

Аналізуючи перші 12 найбільших національних ринків, можна побачити, що беззаперечним лідером світового ринку страхування є США. На цю країну припадає третина усіх отриманих страхових премій. Друге місце з USD476,5млрд посідає японський страховий ринок, при цьому слід зазначити, що тільки для Японії є характерною така велика різниця між обсягами премій з ризикових видів страхування та страхування життя. Японський страховий ринок єдиний з цих ринків, обсяги премій якого зменшилися (-3,2 %).

Найбільш розвинуті європейські країни, до яких відносяться Великобританія, Франція, Німеччина та Італія займають місця з 3-го по 6-те відповідно, а слідом за ними йде Південна Корея, яка у 2005 році потіснила Канаду з 7-го місця. Темпи росту південнокорейського ринку страхування є дуже вражаючими: майже 21 % або USD14,3млрд за 2007 рік і більш ніж USD10млрд з них було отримано завдяки зростанню обсягів страхування життя. В цілому на перші 10 найбільших національних ринків світу припадає 80,8 % усіх страхових премій, на перші 12 – 84 %. Найбільші темпи зростання страхових премій у 2007 році демонструють Болгарія (46 %), Румунія (41,4 %), Польща (27 %) та Туреччина (23,7 %).

Вітчизняний страховий ринок формується в умовах поступового підвищення базових макроекономічних показників, зокрема зростання валового внутрішнього продукту, стабільність національної валюти, що дає змогу забезпечити динамічний його розвиток. Крім позитивних макроекономічних показників, існують такі передумови розвитку національного страхового ринку: поступове зростання доходів населення з тенденцією до подолання низького рівня платоспроможності; підвищення заінтересованості юридичних та фізичних осіб у захисті своїх майнових інтересів; збільшення кількості прибуткових підприємств; законодавче запровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів; розвиток ринків фінансових послуг (у тому числі фондового ринку) та формування національної системи іпотечного кредитування; запровадження системи недержавного пенсійного забезпечення [2].

Однак існують також негативні чинники, які стримують розвиток ринку страхових послуг:

- ✓ недосконалість захисту прав споживачів страхових послуг;
- ✓ низький рівень співвідношення страхових платежів з відрахуванням платежів, переданих на перестраховання українським страховикам, і валового внутрішнього продукту, незначна клієнтська база страховиків, а також зосередження страхової діяльності переважно на майновому страхуванні юридичних осіб;
- ✓ нерозвиненість довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення та відсутність правового регулювання діяльності страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування;
- ✓ недостатність надійних фінансових інструментів для інвестування;
- ✓ велика кількість страхових компаній з низьким рівнем капіталізації, а також слабкий розвиток національного перестрахового ринку;

✓ використання страхового ринку суб'єктами господарювання для оптимізації оподаткування та витоку коштів за кордон;

✓ недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення страхового ринку;

✓ низький рівень страхової культури населення.

Підґрунтям більшості цих проблем є те, що формування законодавчої бази страхування та становлення національного страхового ринку України відбувалося у складних макроекономічних умовах на фоні знецінення заощаджень населення за договорами страхування в установах колишнього Держстраху, зменшення довіри населення до фінансових установ унаслідок їх банкрутства.

За роки ринкових перетворень змінилися економічні функції держави у сфері страхування та відбулася трансформація державної страхової монополії, що призвело до появи інфраструктури страхового ринку. Учасниками страхового ринку є страхувальники, застраховані особи, вигодонабувачі, страховики, перестраховики, товариства взаємного страхування, страхові та перестрахові брокери, страхові агенти, актуарії, аварійні комісари, а також професійні об'єднання страховиків, страхових посередників та інших учасників страхового ринку.

За обсягами наданих послуг страховий ринок значно перевищує інші сектори ринків небанківських фінансових послуг. Але при цьому ринок страхування все ще поступається банківському сектору. Так, на 1 січня 2008 р. активи банків у 7,2 рази перевищували активи страховиків. Динаміка основних параметрів за останні роки свідчить про зміцнення тенденції до зростання обсягів страхового ринку. Серед позитивних чинників – стійке зростання капіталу та обсягів активів, що є необхідною умовою стабільного функціонування і розвитку страхового ринку. Поліпшується структура і якість активів страховиків, зменшується їх кредиторська заборгованість та підвищується фінансова надійність. Законодавче встановлення вимог до мінімальних розмірів статутних капіталів страховиків сприяло концентрації страхового ринку та зростанню загального розміру статутних фондів страховиків. Проте проблеми підвищення рівня капіталізації страховиків, ліквідності їх активів та концентрації страхового ринку залишаються актуальними [2].

До позитивних результатів розвитку страхового ринку також можна віднести реальне зростання обсягів страхових операцій з усіх видів страхування, структурні зміни на користь добровільного страхування і його довгострокових видів, підвищення показників фінансової надійності страховиків, формування фінансових груп за їх участю. Зростає загальна сума страхових платежів, отриманих страховиками України. Збільшується кількість договорів страхування (перестраховання), укладених за сприяння страхових брокерів. Позитивною тенденцією є зростання величини сформованих страхових резервів. Страховики здійснюють інвестиції власних коштів, у тому числі коштів страхових резервів, головним чином через розміщення їх у цінні папери, грошові кошти на рахунках у банках, у банківські метали, в економіку України за визначеними законодавством напрямками. Законодавче забезпечення страховикам, утвореним за участю іноземних інвесторів, однакових умов діяльності з вітчизняними страховиками сприяло відкритості українського страхового ринку, зростанню іноземних інвестицій у цей ринок та створенню конкурентного середовища.

Утворення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг сприяло державному регулюванню, здійсненню нагляду за страховою діяльністю та формуванню адекватних основ законодавчого регулювання розвитку страхового ринку. Однак недостатнє технічне

та ресурсне забезпечення, зокрема забезпечення кваліфікованими кадрами, обмежені можливості використання інформаційних технологій на страховому ринку, ускладнюють проведення оперативного аналізу діяльності страховиків та оцінки рівня їх ризику.

Незважаючи на позитивні зрушення у розвитку страхового ринку, мають місце і негативні тенденції. У 2007 році показник співвідношення страхових платежів з відрахуванням платежів, переданих на перестраховання українським страховикам, і валового внутрішнього продукту в Україні становив усього 2,8 відсотка, тоді як у провідних країнах цей показник дорівнює 8-12 відсотків. У середньому на душу населення в Україні припадає всього 30 євро страхових премій, що значно менше, ніж в інших європейських країнах (наприклад, у Німеччині – 1250 євро та у Польщі – 120 євро).

Обсяги страхових платежів за довгостроковим страхуванням життя становили у 2007 році всього 0,96 відсотка загального обсягу страхових платежів. Не врегульованою залишається діяльність страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування.

Запровадження значної кількості обов'язкових видів страхування не відповідає існуючій практиці розвинених країн.

Щороку рівень страхових виплат (відношення суми страхових виплат до суми страхових платежів) неухильно зменшується. Це свідчить про розвиток негативних тенденцій на національному страховому ринку, оскільки у світовій практиці ситуація на страховому ринку вважається незадовільною, якщо рівень виплат нижчий ніж 70 відсотків.

Страховий ринок використовується для зменшення розміру сплати податків в інших галузях економіки шляхом страхування, перестраховання фінансових ризиків, придбання короткострокових полісів для зменшення бази оподаткування.

Низький рівень капіталізації страховиків не дає змоги забезпечити відповідальність за великі застраховані ризики, що призводить до перестраховання їх частини за кордоном та до необґрунтованого витоку грошових коштів з України. У 2007 році частка страхових премій, сплачених за договорами перестраховикам-нерезидентам, становила 9,8 відсотка загальної суми премій. Недосконалим залишається нормативно-правове врегулювання діяльності страхових посередників, актуаріїв та аварійних комісарів [3].

Проблематичним є питання доступу до національного страхового ринку філій іноземних страховиків-нерезидентів. Такий допуск має відбуватися поступово та з урахуванням його подальшого впливу на стан національного страхового ринку, оскільки це може призвести до неефективного перерозподілу акумульованих страховиками ресурсів на міжнародні фінансові ринки, витіснення з ринку національних страховиків та страхових посередників.

Страховий ринок України потребує наступних заходів для підвищення ефективності функціонування:

✓ удосконалення правових засад захисту прав споживачів страхових послуг;

✓ забезпечення ефективного державного регулювання і нагляду в сфері страхування з урахуванням визнаних у міжнародній практиці принципів та стандартів, рекомендованих Міжнародною асоціацією органів нагляду за страховою діяльністю;

✓ сприяння розвитку довгострокового страхування життя, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення та врегулювання діяльності страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування;

- ✓ підвищення рівня капіталізації страховиків, їх фінансової надійності та платоспроможності, зміцнення національного ринку перестраховування;
- ✓ забезпечення розвитку страхового посередництва, діяльності актуаріїв та аварійних комісарів;
- ✓ підвищення рівня страхової культури населення;
- ✓ забезпечення захисту національних інтересів на страховому ринку;
- ✓ удосконалення податкового законодавства щодо страхування;
- ✓ формування системи кадрового та наукового забезпечення страхового ринку.

Одними з пріоритетних напрямів розвитку страхового ринку є особисте страхування, довгострокове страхування життя, участь страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення та запровадження обов'язкового медичного страхування, що сприятиме підвищенню ролі приватного сектору у виконанні соціальних програм та зменшенню видатків державного бюджету. Держава надасть підтримку розвитку соціально значущих видів страхування шляхом запровадження відповідної стимулюючої податкової політики, зменшення кількості обов'язкових видів страхування і посилення державного нагляду за їх впровадженням і здійсненням, удосконалення нормативно-правової бази щодо запровадження обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів.

Для подальшого розвитку страхового ринку та запобігання необґрунтованому витоків коштів за кордон необхідно зміцнити національний ринок перестраховування і вдосконалити нагляд за перестраховою діяльністю.

Інтеграція страхового ринку України в міжнародні ринки фінансових послуг потребує підвищення конкурентоспроможності національних страховиків, поетапного впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. З метою захисту національного страхового ринку держава здійснюватиме заходи поетапного та зваженого допуску на ринок

філій іноземних страховиків відповідно до міжнародних договорів України, створюватиме умови для забезпечення взаємообміну інформацією між Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг та органами страхового нагляду інших країн про діяльність страховиків, їх філій, страхових посередників та страхових груп (страхових холдингів).

Стимулювання розвитку страхового ринку потребує удосконалення системи оподаткування страхової діяльності (перестраховування).

Розвиток страхового ринку вимагає забезпечення його достатньою кількістю кваліфікованих працівників. Для цього необхідно створити систему фахової підготовки і сертифікації фахівців із страхування та системи підвищення їх кваліфікації, а також забезпечити державну підтримку проведенню науково-дослідних робіт у сфері страхування та підготовці фахівців для страхового ринку. Потребує подальшого розвитку актуарна діяльність та створення в Україні системи підготовки та сертифікації актуаріїв.

Отже, ринок страхових послуг набув певного рівня розвитку, але не став реальним чинником стабільності та за своїми інституційними і функціональними характеристиками не відповідає завданням розвитку національної економіки і тенденціям світових страхових ринків, що зумовлює його істотне відставання у глобальному процесі формування світової фінансової системи.

1. Аналіз та прогнози розвитку страхового ринку України. Департамент аналізу та статистики ЛСОУ – <http://www.uainsur.com>. 2. Розпорядження КМУ "Про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року від 23 серпня 2005 р. №369-р. 3. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг // <http://www.dfp.gov.ua>.

Надійшла до редколегії 10.06.08

Д. Расшивалов, канд. екон. наук, доц.

ПОСЕРЕДНИЦЬКІ ПОСЛУГИ У СТРАХУВАННІ

У статті розглядається проблема потенційного конфлікту інтересів між страховим брокером, його принципалом (страхувальником) і страховиком. Зазначає ться, що, за певних умов, страховий брокер може потенційно бути або провідником або джерелом асиметричної інформації для страхувальника та страховика. Аналізу є ться регуляторна практика страхових ринків України, США та ЕС.

The article addresses to the issue of potential conflict of interests between insurance broker, its principal (an insured) and an insurer. The author considers that an insurance broker can a potential source of asymmetric information for an insurer as well for insured. The paper dwells on insurance markets regulation in Ukraine, US and EU.

Теорія контрактів та ділова практика наголошують на тому, що економічні агенти часто – густо опиняються в ситуації так званого *несприятливого вибору* або *морального ризику* – тобто мають приймати альтернативні рішення в умовах асиметрії інформації про чинники, що впливають на умови та фінансовий результат виконання контракту. Надання посередницьких послуг передбачає розподіл інтересів та функцій сторін угоди між *принципалом* (клієнтом – замовником) та *агентом* (посередником-виконавцем). У страхуванні в якості принципала відступають страховик та страхувальник, а агентами відповідно – страховий агент та страховий брокер.

В цьому зв'язку на українському страховому ринку наразі точиться гостра дискусія стосовно того, хто є принципалом для страхового брокера та від кого той має (може) отримувати комісійну винагороду. Відтак відповідь на це питання має з'ясувати, чи не містить конф-

лікту інтересів отримання страховим брокером комісійної винагороди не від (страхувальника), в від страховика. В цьому й полягає мета даного дослідження.

Науковий доробок з цього питання вкрай обмежений. Сферам взаємин брокерів зі страховиками та страхувальниками, а також питанням регуляторного нагляду, на нашу думку, бракує фахової наукової уваги. Адже до нещодавно цим опікувались лише практики страхового ринку та органи страхового нагляду [1, 2].

В найбільш системному вигляді регулювання діяльності страхових посередників, зокрема, брокерів, здійснюється у країнах ЄС на підставі відповідних Директив.

Першу Директиву ЄС №77/92/ЕО з цього питання було прийнято у 1976 році. Вона заклала основи розвитку системи продажів страхових послуг й здійснення посередницької діяльності агентів і брокерів у ЄС. У той час у кожній країні існували свої закони про посередни-